

МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ МЕЖДУ ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ В III ОУ „Ангел Кънчев“ - ВАРНА

Тормозът може да бъде дефиниран като системно лошо поведение, включващо вербална злоупотреба, психологически натиск или физическо насилие към друг човек. Той включва всякакви системни обиди, коментари или действия и обхваща всевъзможни форми на нелюбезности – от нарицателни, отлъчване и третиране до удряне и ритане. Освен реален може и да е виртуален. **„ИНДИВИДЪТ Е ТОРМОЗЕН ТОГАВА, КОГАТО ТОЙ/ТЯ Е БЕЗЗАЩИТНО ИЗЛОЖЕН ПРОДЪЛЖИТЕЛНО ВРЕМЕ НА МНОГОКРАТНИ И НЕГАТИВНИ ДЕЙСТВИЯ ОТ СТРАНА НА ЕДИН ИЛИ ПОВЕЧЕ ХОРА“.**

Тормозът е специфичен вид насилие сред децата и е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Но не всеки акт на насилие е тормоз. Тормозът между връстници е групов феномен. Случаите на тормоз се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни. Професор д-р Дан Олвеус определя тормоза като „повтарящи се във времето негативни действия от страна на един или повече ученици, когато някой умишлено причинява или опитва да причини травма или дискомфорт на друго дете чрез физически контакт, чрез думи или по друг начин.”

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е много сериозно, оставящо травматични следи действие, защото тормозеният не може да се защити със собствени усилия. Тормозът не спира от само себе си, без външна намеса.

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики:

1. злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
2. извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унижи или изолира;
3. повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на насилие.

Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат описани като:

Физически тормоз, например, блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение;

Психически тормоз, например, подмятане, подиграване, закачане, обиди, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на личните вещи, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене; словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Когато е в група - под формата на изолиране, игнориране, изключване от групови дейности, избягване, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз.

Сексуален тормоз - представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унижителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани праякори

или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападане и насилие.

Кибернасилие и Кибертормоз - насилие и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материали, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимането на дете с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис без негово съгласие, кражба на самоличност/профили, обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др.

Ако дете е въввлечено в рисковата ситуация онлайн, това винаги има своите отражения в реалния му живот. Преживяванията за детето могат да бъдат дори по-унизителни, тъй като кибертормозът не може да бъде прекратен веднага и е достъпен до много по-голям кръг хора.

Признаци, по които може да се разпознаят насилието и тормозът:

Разпознаването на насилие и тормоз включва следните физически и поведенчески признаци:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едносрични отговори;
- безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си - децата смятат, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналоост;
- влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;
- чести отсъствия от определени часове;
- детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;
- агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналоост;
- влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;
- чести отсъствия от определени часове;
- детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;
- агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване
- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на детето;
- бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
- загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
- употреба на алкохол, медикаменти, занемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да сресва косата си);
- психосоматични симптоми, като болки в стомаха, главоболие, гадене и др., оплаква се, че сънува кошмари и сънят му е нарушен.
- различни прояви на сексуализирано поведение (имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които са нехарактерни за съответната възраст).

- наблюдават се промени в навиците или в използването на интернет и социалните мрежи.

Тормозът между деца спада към насилието над дете и се третира с мерките на Закона за закрила на детето. Според чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето, всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

Според характера на самия тормоз, той може да бъде:

- 1. Физически директен, невербален** – когато жертвата е директно нападната;
- 2. Физически индиректен, вербален** – когато насилникът кара друг да нападне неговата жертва;
- 3. Психически директен, вербален** – когато жертвата е обект на обиждане и подигравки от страна на агресора;
- 4. Психически индиректен, вербален** – когато насилникът кара някой друг да обижда и да се подиграва с неговата жертва;
- 5. Психически директен, невербален** – когато тормозещият преднамерено мълчи заплашително, гледа злобно и агресивно жертвата си.

Определение на понятието училищен **тормоз**

Тормозът в училище обхваща широк спектър от прояви. Това е явление със сериозни размери, което оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и на онези, които го извършват или наблюдават. Последиците от насилието в училище са особено тежки и продължителни и силно привличат общественото внимание. Българската дума, която отговаря най-точно на явлението, е „тормоз“ („bullying”).

Спецификата на училищния тормоз се характеризира със следните белези:

1. Агресивно поведение с цел умишлено „да се вреди“.
2. Прояви, повтарящи се „многократно и за продължително време“.
3. Неравномерно съотношение на силите/ най-уязвими са най-малките и най-слабите/.

Успешна училищна политика за преодоляване на тормоза е възможна само ако има **устойчиво отношение на неодобрение и своевременни действия** от участниците в учебно-образователния процес.

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза се основава на споделени ценности, философия, норми, правила и традиции за участие и взаимодействие на директора, педагогическия и непедагогическия персонал, родителите, децата и учениците в изграждането на сигурна среда. Тя трябва да се базира на основни принципи и положения, да съдържа цели, стратегии, очаквани резултати и отговорности за всички участници в процеса на предучилищното и училищното образование.

Основни цели на политиката за превенция и интервенция на насилието са:

- Да създаде позитивна култура и климат в детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено;
- Да повиши осведомеността на всички участници в процеса на предучилищното и училищното образование, че насилието е неприемливо поведение;
- Да разработи система за превенция, която създава условия за превантивна работа с групата/класа и включва децата в образователни дейности, семинари, работилници, които да ги запознават с различните форми на насилие и тормоз, да възпитават уважение и толерантност към различията, да развиват чувствителност към границите на другия, етика на взаимоотношенията, кое поведение е приемливо и кое - не, как да се реагира на неприемливо поведение, др.;
- Да създаде система за интервенция като разработи или разясни съществуващи правила и процедури във връзка с всяка една проява на насилие и тормоз, вкл. по отношение на идентифициране и сигнализиране;
- Да създаде система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въввлечените в ситуациите на насилие и тормоз;
- Да развие устойчива система за изграждане на капацитет у всички участници в образователния процес под формата на обучителни дейности, механизми за сътрудничество с други, външни за детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено, служби, организации или институции, изграждане на ефективна система за дежурства и др.;

Да създава механизми за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция.

В допълнение на принципите в системата на предучилищното и училищното образование, цитирани в чл. 3, ал. 2 от ЗПУО, политиката за сигурна образователна среда следва да се базира и на следните специфични принципи:

- Позитивна култура и климат, които:
  - Приемат различието и разнообразието и се базират на принципите на приобщаващото образование
  - Дават възможност за развитие на сигурна среда, в която децата открито споделят и обсъждат теми, свързани с насилието
  - Насърчават взаимоотношения на уважение сред цялата общност;
- Ефективно лидерство;
- Прилагането на цялостен институционален подход;
- Споделено разбиране за насилието и тормоза и последиците;
- Подкрепа и мотивиране на децата и служителите, в т.ч. информирание, обучение,

консултиране, супервизия и изграждане на капацитет за справяне с насилието;

- Въвеждане на образователни стратегии и дейности за превенция (вкл. мерки по информирание), които:

- o Развиват емпатия, уважение и резилианс сред децата о Ясно адресират агресивно поведение

- o Изграждат нулева толерантност към всички форми на насилие;

- Системност и регулярност при вписване, изясняване и прилагане на мерки и последващи действия в случаи на насилие и тормоз;

- Координация и последователни усилия от страна на институцията за изграждане на мрежа от взаимовръзки и взаимодействия за изграждане на по-сигурна среда;

- Партньорство с родителите;

Непрекъсната оценка и проследяване на ефективността на цялостната политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз.

Цялостната политика се реализира на равнище детската градина, училище, център за подкрепа за личностно развитие, специализирано обслужващо звено и на равнище група/клас, като на всяко едно от тези равнища се осъществяват дейности по превенция и интервенция (реакция).

1. Мерки за противодействие и намаляване на риска от училищния тормоз;

- Изработване на Механизъм за противодействие на училищния тормоз , съгласно Заповед на министъра на образованието, младежта и науката № РД 09-611/18.05.2012г.

- Разработеният механизъм е елемент от Стратегията за превенция на агресивно и асоциално поведение, приета през учебната 2011/2012г.

- Публикуване на Механизма за противодействие на училищния тормоз в сайта на училището.

- Актуализиране на Правилника за вътрешния ред на училището в раздел : „Задължения на учителите“.

- Актуализиране на Етичния кодекс на работещите с деца.

- Извършване оценка на тормоза в училище-анонимна анкета за насилието.

2. Начини за противодействие на училищния тормоз

- Избор на координационен съвет, който отговаря за планиране и координиране на усилията за справяне с тормоза

- **Председател:**

Марионела Николова – директор;

- **Заместник- председател:**

Надежда Матеева – помощник директор УД

- **Членове:**

1. Ванина Иванова – педагогически съветник;

2. Ваня Илиева – психолог;

3. Бисерка Василева – главен учител;
4. Галина Георгиева – главен учител;
5. Радостина Кирова – председател на Училищно настоятелство;
6. Искра Антонова – родител.

- Дейности на ниво класна стая/ паралелка

Съгласно план за час на класа; плана на педагогическия съветник – разговори и обучителни тренинги за формиране на социални умения.

- Обсъждане на презентация „ Стоп на насилието“.
- Теми за час на класа /съобразно възрастовите характеристики и спецификата на паралелките/.

- Предложение към учениците по класове да направят собствени презентации на тема за тормоза в училище, като помолят родител за съвместна работа.

- Дейности на ниво училище:
  - Съгласно Годишен план на училището;
  - Обучителни тренинги за класни ръководители и преподаватели за разпознаване на деца, претърпели или в риск от насилие.

- Обучение на служители и помощен персонал.
- Поредно издаване на Училищен вестник, посветен на темата за насилието и тормоза в училище

- Анкета за насилието /представяне резултатите на Педагогически съвет/

- Дейности на ниво родители и училищна общност:

- запознаване с училищния правилник;
- организиране на тематични родителски срещи по проблема;
- организиране на съвместни мероприятия и дейности.

3. Процедури и алгоритъм при установяване на училищен тормоз

Ниво на тормоз	Отговор на училището	Отговорни лица
Ниско нарушение на правилата	Прекратяване – изтъкване на нарушеното правило – налагане на съответната последица	Учител и класен ръководител
Повтаряне на едни и същи нарушения на правилата	Протокол за тормоз – „възстановяване на щетата“ Разговор с родителите	Класен ръководител
Сериозно- злоупотреба със сила както при екстремни ситуации, в които съществува опасност за живота и здравето, телесния интегритет на детето жертва, така и на детето-извършител	Насочване към МКБППМ и полицията, ОЗД и община по силата на координационния механизъм; Протокол за тормоз – среща с родителите: <ul style="list-style-type: none"> - Възстановяване на щетата - Включване на учениците в допълнителни програми 	ППКЕ

4. Действия при установяване на училищен тормоз между учениците

Необходимо е умение да се разграничават случаите , когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелска закачка. За целта трябва да се наблюдава поведението на децата и те своевременно да научат, че закачката за някой е неприятна или унижаваща достойнството на друг.

Разлики между тормоз и закачки или игра между децата и учениците

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои - от самите деца. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следното би могло да помогне за правилна оценка на ситуацията:

- Ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра.
- Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз.
- Ако детето/ученикът не се чувстват добре от закачките и подигравките, тогава поведението може да е тормоз.
- Ако детето/ученикът, към когото са отправени подигравките, поиска от другото дете да спре и той или тя не спират да се подиграват, тогава става въпрос за тормоз.
- Ако детето/ученикът, който дразни, продължава да дразни или дразни отново и отново, това е тормоз.
- Ако дразненето е за нещо, което детето/ученикът не може да промени (височина, носене на очила, тегло, способност да чете, атлетически способности и пр.), тогава може да е тормоз.
- Ако има и други хора наоколо, които наблюдават ситуацията и се окуражават или се присъединяват към ситуацията на подигравки, това е тормоз.
- Ако едното дете е по-силно или по-популярно, по-голямо на възраст или по-властно, това може да е тормоз.
- Ако се касае просто за приятелска игра, учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз, е необходимо да се предприемат съответните стъпки, описани в механизма.

Физическото насилие и тормоз са формите, които възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към тях. Психическото насилие и тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като не са така видими, а и децата, от своя страна, нямат нагласата да споделят с възрастните за своите преживявания.

Проблемът се задълбочава, когато психическото насилие и тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолиране и други се подценяват от възрастните и се считат за нормална част от процеса на социализация и израстване на децата. Ето защо е важно да се обърне внимание още при първите признаци за съществуването на насилие и тормоз.

ВСЯКА НАМЕСА ИЗИСКВА ВНИМАТЕЛНА ПРЕЦЕНКА НА СИТУАЦИЯТА И НЕЙНАТА ТЕЖЕСТ.

Първа стъпка: Прекратяване на ситуация на тормоз

- Задължение на всеки учител е да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел.
- В случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени, да се прекрати физическият контакт между тях незабавно и да се уведоми кл. ръководител.

- Не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това следва да се случи на по-късен етап.

Ако са присъствали други ученици, учителят ясно заявява, че това е насилие и то е недопустимо поведение.

Втора стъпка: Реакции спрямо детето, което е упражнило тормоз

- Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата. Той се прилага от класния ръководител или училищния психолог.

- Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с детето. Важно е ученикът да разбере, че проблемът е в начина на поведение, а не в неговата личност, и че усилията са насочени да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не неговото наказание. **Ключов момент във възстановяването на щетата е самостоятелният избор за това, как да бъде поправена грешката, как да се възстанови нарушената ценност.** С това решение трябва да се съгласи и ученикът, който е бил потърпевш от тормоза.

Трета стъпка: Реакции спрямо дете, което е обект на тормоз

- Класният ръководител говори с детето, по възможност още същия ден.

- Подчертава се поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се.

- Предложение за включване в група за асертивно поведение или социални умения

Четвърта стъпка: Реакции спрямо наблюдателите

- Класният ръководител насърчава тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;

- Класният ръководител насърчава учениците за грижа спрямо тормозеното дете.

5. Училищна система за насочване към други служби за регистриране на ситуации на тормоз

Създава се регистър на училището за регистриране на случаи на тормоз между учениците.

Всяка ситуация на тормоз се регистрира и описва от учителя, който е свидетел, с цел да се проследи развитието на случая във времето и да се планира подходяща интервенция.

Класните ръководители следят вписаните в регистъра случаи и предприемат съответни мерки, като взаимодействат с родителя на ученика, учителите, педагогическия съветник.

В случаите, при които поведението на детето се отличава с изразени агресивни прояви, снижен контрол върху гнева, склонност да разрешава конфликтни ситуации с насилие, Координационният съвет предлага на директора да бъде потърсено съдействие от страна на отдел „Закрила на детето“ по местоживеее и отдела за „Закрила на детето“, на чиято територия училището, местните комисии за БППМН, полицията и всички останали участници в мултидисциплинарния екип по силата на координационния механизъм.

Теми за часа на класа

ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗПЪЛНЕНИЕ НА УЧИЛИЩНАТА СТРАТЕГИЯ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА АГРЕСИЯТА

1. Аз съм добър, ти си добър
2. Защо са ни нужни правилата
3. Преодоляване на проблеми
4. Различията между нас
5. Насилието – жертва и насилник
6. Приятелството
7. Несъзнавано насилие
8. Решаване на конфликти
9. Пасивно насилие
10. Да си добър е лесно
11. Справяне с гняв
12. Толерантност
13. Грубиянство
14. Себеутвърждаващо поведение
15. Справяне с напрежение, стрес и тревожност
16. Ненасилствена комуникация
17. Различните.... са като нас
18. Безразличието като форма на насилие
19. Сплетните като форма на насилие
20. Виртуално насилие
21. Изграждане на лична визия

**Планът е приет с решение на Педагогическия съвет – протокол № 9/04.09.2020г.,
и утвърден със заповед № РД 07-1245/14.09.2020г.**